

УДК 81'25'373.7 [811.111:811.161.2]

*Наталія Швець,
кандидат філологічних наук,
викладач кафедри іноземної філології і методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди»
(м. Переяслав-Хмельницький, Україна)*

ПЕРЕКЛАД АНГЛІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З КОМПОНЕНТАМИ-ІХТІОНІМАМИ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

У пропонуваній розвідці висвітлено способи перекладу фразеологізмів з компонентами-іхтіонімами з англійської мови українською. Описано три шляхи відтворення таких фразеологізмів – використання еквівалентних фразеологічних одиниць, описового перекладу та словесних еквівалентів. Серед еквівалентних фразеологічних одиниць виділено контекстуальні, часткові та абсолютні фразеологічні еквіваленти. З'ясовано, що описовий переклад означає приблизну передачу смислу фразеологізму та призводить до втрати образності. Виявлено, що переклад за допомогою словесних еквівалентів полягає у підборі слова чи словосполуки, яка втілює приблизний зміст фразеологізму.

Ключові слова: *фразеологізм, переклад, еквівалентна фразеологічна одиниця, описовий переклад, словесний еквівалент.*

В предлагаемой статье выяснены способы перевода фразеологизмов с компонентами-ихтионимами с английского языка на украинский. Описаны три способа передачи таких фразеологизмов – использование эквивалентных фразеологических единиц, описательного перевода и словесных эквивалентов. Среди эквивалентных фразеологических единиц выделены контекстуальные, частичные и абсолютные фразеологические

эквиваленты. Установлено, что описательный перевод означает приблизительную передачу смысла фразеологизма и приводит к утрате образности. Обнаружено, что перевод с помощью словесных эквивалентов заключается в подборе слова или словосочетания, которое передает приблизительное содержание фразеологизма.

Ключевые слова: фразеологизм, перевод, эквивалентная фразеологическая единица, описательный перевод, словесный эквивалент.

The article considers the ways of translating the idioms containing fish names from the English language into Ukrainian. The task of translating idioms is important, but not easy, since idioms are part of national identity and therefore contain cultural information, which in most cases cannot be translated literally. The author of this paper described the means of reproducing idioms containing fish names; they are the use of phraseological equivalents, descriptive translation and word equivalents.

The most suitable way of translating phraseological units is by selecting the phraseological equivalents, among which we distinguished contextual, partial and absolute types of equivalents. The contextual phraseological equivalents have approximately the same meaning as translated units, but the idioms are not the same, other words and images are used therefore the national peculiarities are not interpreted in proper way (e.g. eng. draw a red herring across the path – ukr. збивати з пантелуку, eng. to allow escaping a big fish from one's net – ukr. народитися без сорочки). The partial phraseological equivalents have the same meaning, but there are some lexical or grammatical changes (e.g. slippery as an eel – слизький, як вуж, eng. neither fish nor fowl nor good red herring – ukr. ні риба ні м'ясо). The absolute phraseological equivalents fully coincide in form and meaning with the original (e.g. eng. as dumb as a fish, as mute as a fish – ukr. німий, як риба; eng. like a fish in water – ukr. як риба у воді). The only disadvantage in the use of absolute phraseological equivalents is that there are not many of them and it can be challenging to find one as all the cultures are unique in some ways.

It was found out that descriptive translation consists in approximate reproduction of meaning of phraseological unit and results in the loss of imagery (e.g. eng. wouldn't shout if a shark bit you – ukr. жадібна людина, eng. sharks are circling – ukr. бути в небезпеці, мати небезпечних ворогів). This way of translating idioms is used only in case there are no other equivalents since it cannot fully convey the meaning of original phraseological units.

The author ascertained that translation through word equivalents implies selecting the word or word combination conveying the approximate meaning of the idiom (e.g. eng. another kettle of fish – ukr. зовсім інша річ).

Key words: idiom, translation, phraseological equivalent, descriptive translation, word equivalent.

Сучасна фразеологія постійно збагачується і вдосконалюється. Саме тому вивчення фразеологізмів як засобів самовираження певного етносу

викликає особливий інтерес у мовознавців. Слідом за М. Алефіренком, під фразеологізмом розуміємо стійке сполучення двох і більше слів, яке у процесі мовлення відтворюється як готова словесна формула і характеризується семантичною цілісністю [1, с. 11].

Оскільки фразеологічні одиниці є частиною національної самобутності народу, то їх відтворення при перекладі виявляється важливим, і, разом з тим, нелегким завданням. За словами О. Ребрія, переклад фразеологізмів ускладнюється яскраво вираженим національним характером, особливостями контексту, в якому вони вживаються, та багатозначністю й стилістичною різноплановістю, що вимагає від перекладача нестандартних рішень [8, с. 19].

Проблема перекладу фразеологічних одиниць неодноразово отримувала висвітлення у працях мовознавців, зокрема Р. Зорівчак [5], К. Мізіна [7], Я. Барана [2].

Як зазначає К. Мізін, говорячи про шляхи відтворення чужокультурної інформації у мовних знаках, вагоме значення для перекладача має той факт, що в різних мовах і культурах концептні системи не збігаються, оскільки різні мови мають власну логіку, по-різному членують навколишню дійсність. Тому основним завданням є передача смислу, який укладає в повідомлення мовна особистість, що володіє культурно зумовленою ментальністю, картиною світу та системою цінностей [7, с. 299]. За словами Я. Барана, тут важливо не просто зберегти смисл фразеологізмів, які підлягають інтерпретації, але й не порушити характер національної основи тексту [2, с. 196], а тому завдання перекладача – це не копіювання усіх елементів структур оригіналу, а схоплення їхніх функцій і відтворення їх засобами мови перекладу [5, с. 17].

Зважаючи на наукові розробки із зазначеної теми, можна говорити про подальшу систематизацію знань про фразеологізми з метою якнайбільш адекватного їх відтворення при перекладі. З-поміж фразеологізмів на особливу увагу заслуговують фразеологічні одиниці з компонентами-іхтіонімами (найменування риб), які фіксують народні звичаї, традиції, ритуали, культурну інформацію іхтіологічної лексики, що закріпилася у символічній формі та пов'язана зі специфічними уявленнями, що склалися про риб у свідомості носіїв англійської і української мов.

Мета статті – висвітлення способів перекладу фразеологізмів з компонентами-іхтіонімами з англійської мови українською.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань: 1) проаналізувати способи перекладу фразеологічних найменувань з компонентами-іхтіонімами, 2) скласифікувати фразеологізми, до складу яких входять назви риб, за способами відтворення.

Користуючись поняттям «переклад фразеологізмів», говоримо насамперед не про переклад в прямому сенсі, а про своєрідні ходи передачі змісту, тобто пошук відповідного еквівалента у мові перекладу. Адже, якщо під перекладом фразеологічних одиниць розуміти дослівну передачу, то, звичайно, більшість фразеологізмів видаються неперекладними [2, с. 202].

У результаті аналізу фактичного матеріалу було виявлено, що фразеологічні номінації з компонентами-іхтіонімами доцільно перекладати еквівалентними фразеологічними одиницями, за допомогою описового перекладу та словесними еквівалентами.

1. Переклад фразеологізмів з компонентами-іхтіонімами **еквівалентними фразеологічними одиницями** є найпродуктивнішим зі способів. При цьому еквіваленти можна поділити на контекстуальні, часткові та абсолютні.

1.1. Використання *контекстуальних фразеологічних еквівалентів* передбачає пошук приблизного фразеологічного відповідника зі збереженням змісту та образності:

– англ. *big fish eat little fish* (буквально *велика риба їсть малу рибу*) – укр. хто сильний, той правий [6, с. 281];

– англ. *draw a red herring across the path* (найменування походить від звички волочити по землі мішок з копченими оселедцями, щоб створити штучний слід при тренуванні мисливських собак) – укр. *збивати з пантелику* [6, с. 385];

– англ. *have bigger fish to fry* (зі значенням «мати важливіші справи», дослівно *мати більшу рибу на смаження*) – укр. *п'яте колесо до воза* [4, с. 89];

– англ. *to allow escaping a big fish from one's net* (буквально *дозволити великій рибині втекти із сітки*) – укр. *народитися без сорочки* [4, с. 37];

– англ. *go swimming with the fishes* (дослівно *плавати з рибами*) – укр. *потрапити до Гентуна в гості* [4, с. 76];

– англ. *rotten fish pollutes the whole kitchen* (дослівно *зіпсована риба всю кухню забруднить*) – укр. *погана вівця все стадо спаскудить* [4, с. 96];

– англ. *that is for that as butter for fish* (буквально *це як масло на рибу міняти*) – укр. *шло на мило поміняти* [4, с. 107];

– англ. *big fish* (дослівно *велика риба*) – укр. *велика птиця* [4, с. 123]; *велике цабе* [3, с. 133];

– англ. *drink like a fish* (дослівно *пити, як риба*) – укр. *допитися до чортків, напитися, як свиня* [4, с. 143];

– англ. *like shooting fish in a barrel* (буквально *як рибу в бочці ловити*) – укр. *як дурному з гори бігти* [4, с. 172];

– англ. *buy fish in the dry towns, catch fish on a dry line, climb a tree to catch a fish, seek fish on a tree* (дослівно *шукати рибу на дереві і т. п.*) – укр. *лити воду в море* [4, с. 192];

– англ. *big fish in a little pond, triton among the minnows* (буквально *велика риба в малому ставку*) – укр. *жарт. молодець проти овець* [3, с. 133].

1.2. **Часткові фразеологічні еквіваленти** мають лексичні, граматичні та лексико-граматичні відмінності при однаковому значенні й тій самій стилістичній забарвленості. Серед часткових фразеологічних еквівалентів, якими можна перекласти фразеологізми з компонентами-іхтіонімами, виокремлюємо:

1.2.1. Українські фразеологічні еквіваленти англійських одиниць, які збігаються за значенням, стилістичним забарвленням, близькі їм за внутрішньою формою, але мають певні лексичні відмінності:

– англ. *slippery as an eel* – укр. *слизький, як вуж* [6, с. 238];

– англ. *neither fish nor fowl nor good red herring* (описує людину слабохарактерну, нерішучу, безвольну, не здатну щось вирішувати самостійно) – укр. *ні риба ні м'ясо* [3, с. 689];

– англ. *sound as a trout* – укр. *дитиночка, як линочок* [9],

– англ. *as thin as a herring* – укр. *худий, як тріска* [4, с. 38].

1.2.2. Українські фразеологічні еквіваленти англійських найменувань, які збігаються за значенням, стилістичним забарвленням, але мають певні лексичні розходження та відмінності в плані внутрішньої форми:

– англ. *the cat would eat fish, but would not wet her feet* (буквально *кішка з'їла б рибу, та не хоче ноги мочити*) – укр. *і риби наловить, і ніг не замочить* [9].

1.3. Найменш поширеним є переклад фразеологізмів з компонентами-іхтіонімами за допомогою **абсолютних фразеологічних еквівалентів**, що мають однакове лексичне та фразеологічне значення, граматичну структуру, лексичний склад, стилістичне забарвлення. Абсолютними фразеологічними еквівалентами можна передати:

1.3.1. Деякі компаративні фразеологічні одиниці з компонентами-іхтіонімами:

– англ. *as dumb as a fish, as mute as a fish* – укр. *німий, як риба* [4, с. 191];

– англ. *like a fish in water* – укр. *як риба у воді* [4, с. 91].

1.3.2. Інтернаціональні фразеологізми, що містять у своєму складі іхтіоніми:

– англ. *the fish always stinks from the head downwards* – укр. *риба смердить (гниє) від голови* [9].

2. **Описовий переклад** фразеологізмів з використанням змінних словосполучень є менш поширеним та застосовується у випадках відсутності фразеологічного еквівалента в українській мові. Такий спосіб перекладу передбачає передачу загального змісту фразеологізму словосполученнями нефразеологічного характеру, при чому фразеологічна одиниця втрачає свою образність, а передається лише її загальне значення. Так доводиться перекладати фразеологічні одиниці, які не вдається інтерпретувати по-іншому:

– англ. *wouldn't shout if a shark bit you* [9] (англійське дієслово *to shout* означає «кричати», але також має значення «пригощати випивкою», тому у цьому контексті характеризує людину, що не бажає пригощати друзів випивкою) має український відповідник *жадібна людина*;

– англ. *sharks are circling* можна відтворити українською мовою словосполученням *бути в небезпеці, мати небезпечних ворогів* [9];

– англ. *toss one to the sharks* – укр. *відправити когось в небезпечне місце без захисту* [9];

– англ. вирази *there are plenty of other fish in the sea* [9], *there are as good fish in the sea as ever came out of it* [9], що використовуються для утішання людей, які розлучилися з коханими, і буквально означають, що в морі ще залишилася риба можна інтерпретувати українською *все ще попереду*;

– англ. *fish and guests smell after three days* – укр. *гості, що затримуються надовго, набридають господарям* [9];

– англ. *you must lose a fly to catch a trout* [9], *to give a sprat to catch a mackerel* [9], *throw out a minnow to catch a whale* – укр. *ризикнути малим заради великої вигоди* [9].

3. **Переклад за допомогою словесних еквівалентів** є найменш поширеним і передбачає пошук слова чи словосполучення, що передає зміст фразеологізму з компонентом-іхтіонімом:

– англ. *another kettle of fish* – укр. *зовсім інша річ* [4, с. 121].

Підсумовуючи, зазначимо, що фразеологізми є невичерпним джерелом матеріалу для дослідження мови як засобу лінгвістичного моделювання дійсності, а їх переклад виявляється важливим і складним завданням. Проаналізувавши способи перекладу фразеологізмів з компонентами-іхтіонімами з англійської мови українською, можна стверджувати наявність трьох продуктивних шляхів, що передбачають використання еквівалентних фразеологічних одиниць, описового перекладу та словесних еквівалентів. Переклад еквівалентними фразеологічними одиницями відбувається шляхом підбору контекстуальних, часткових та абсолютних фразеологічних еквівалентів. Описовий переклад застосовується за відсутності фразеологічного еквівалента в українській мові та передбачає приблизну передачу змісту фразеологізму із втратою образності. Переклад за допомогою словесних еквівалентів передає зміст фразеологічної номінації з компонентами-іхтіонімами через слово чи словосполуку.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у вивченні способів перекладу фразеологічних номінацій, до складу яких входять найменування риб, з французької мови українською.

Література

1. Алефіренко М. Теоретичні питання фразеології / Микола Федорович Алефіренко. – Х. : Вища школа, 1987. – 133 с.
2. Баран Я. Фразеологія : знакові величини : навчальний посібник [для студентів факультетів іноземних мов] / Баран Я., Білоус О., Зимомря І. – Вінниця : Нова Книга, 2008. – 256 с.
3. Баранцев К. Англо-український фразеологічний словник / Баранцев К. – К. : Т-во «Знання», 2005. – 1056 с.
4. Береза Т. Практичний англо-український словник фразеологічних синонімів / Береза Т. – Л. : БаК, 2011. – 400 с.
5. Зорівчак Р. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія / Роксоляна Петрівна Зорівчак. – Л. : Вища школа, 1983. – 175 с.

6. Кунин А. Англо-русский фразеологический словарь / Кунин А. – М. : Русский язык, 1984. – 944 с.

7. Мізін К. Методологічні проблеми відтворення «чужокультурної» інформації в мовних знаках : симбіоз зіставної лінгвокультурології та перекладознавства / К. Мізін // Актуальні проблеми філології та перекладознавства : збірник наукових праць. – Хмельницький : ФОП Бідюк Є.І., 2016. – Вип. 10, Т. 3 (Р–Я). – С. 294–300.

8. Ребрій О. Теорія перекладацької творчості у мовному, текстуальному та діяльнісному вимірах: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / Ребрій В. – К., 2014. – 36 с.

9. АБВУД Lingvo х6: электронный словарь [Электронный ресурс]. – 4,7 Gb. – АБВУД Software, 2014. – 1 электрон. опт. диск (DVD-ROM) ; 12 см. – Систем. вимоги : Pentium ; 512 Mb Ram ; Windows 8/8.1, 7, Vista, XP (SP2, 3). – Назва з контейнера.

References

1. Alefirenko M. Teoretychni pytannia frazeolohii / Mykola Fedorovych Alefirenko. – Kh. : Vyshcha shkola, 1987. – 133 s.

2. Baran Ia. Frazeolohiia : znakovi velychyny : navchalnyi posibnyk [dlia studentiv fakultetiv inozemnykh mov] / Baran Ia., Bilous O., Zymomria I. – Vinnytsia : Nova Knyha, 2008. – 256 s.

3. Barantsev K. Anhlo-ukrainskyi frazeolohichnyi slovnyk / Barantsev K. – K. : T-vo «Znannia», 2005. – 1056 s.

4. Bereza T. Praktychnyi anhlo-ukrainskyi slovnyk frazeolohichnykh synonimiv / Bereza T. – L. : BaK, 2011. – 400 s.

5. Zorivchak R. Frazeolohichna odynytsia yak perekladoznavcha katehoriia / Roksoliana Petrivna Zorivchak. – L. : Vyshcha shkola, 1983. – 175 s.

6. Kunin A. Anhlo-russkii frazeolohicheskii slovar / Kunin A. – M. : Russkii yazyk, 1984. – 944 s.

7. Mizin K. Metodolohichni problemy vidtvorennia «chuzhokulturnoi» informatsii v movnykh znakakh : symbioz zistavnoi lnhvokulturolohii ta perekladoznavstva / K. Mizin // Aktualni problemy filolohii ta perekladoznavstva : zbirnyk naukovykh prats. – Khmelnytskyi : FOP Bidiuk Ie.I., 2016. – Vyp. 10, T. 3 (R–Ia). – S. 294–300.

8. Rebrii O. Teorii perekladatskoi tvorchoosti u movnomu, tekstualnomu ta diialnisnomu vymirakh: avtoref. dys. na zdobuttia naukovooho stupenia dokt. filol. nauk : spets. 10.02.16 «Perekladoznavstvo» / Rebrii V. – K., 2014. – 36 s.

9. АБВУД Lingvo kh6: elektronnyi slovar [Elektronnyi resurs]. – 4,7 Gb. – АБВУД Software, 2014. – 1 elektron. opt. dysk (DVD-ROM) ; 12 см. – System. vymohy : Pentium ; 512 Mb Ram ; Windows 8/8.1, 7, Vista, XP (SP2, 3). – Nazva z konteineru.

Статтю рекомендовано до друку

*кандидатом філологічних наук, доцентом, доцентом
кафедри іноземної філології і методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»
Скляренко Олесею Богданівною*

Стаття надійшла до редакції 28 жовтня 2016 року